

УДК 37.037

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬО-КОНСТРУКТОРСЬКИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

К.І. Приходченко, Г.В. Горпинченко

Стаття підносить досить актуальну в сьогоденні проблему соціально-педагогічних умов формування художньо-конструкторських здібностей дітей молодшого шкільного віку, що носить особистісно-орієнтований характер. Особлива увага в процесі дослідження приділяється виявленню в науковій літературі різноманітних форм розвитку ціннісних орієнтацій в сприйнятті навколишнього світу у дітей молодшого шкільного віку в урочний та позаурочний час.

Постановка проблеми у загальному виді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями

Творчі художньо-конструкторські здібності дитини формуються за допомогою оволодіння в процесі виховання й навчання змістом матеріальної та духовної культури, техніки, науки та мистецтва.

Соціально-педагогічна значущість художньо-конструкторської діяльності полягає перш за все в єдності утилітарного та естетичного, в інтеграції мистецтва та техніки, краси та практичної доцільності. Художньо-виразна природа конструювання створює умови для розвитку естетичних ідеалів, уявлень, поглядів про гармонійну форму й конструкцію виробу, що є основою для розвитку естетичного й у вищому своєму прояві художнього смаку [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковане вирішення даної проблеми і на які спирається автор

Психологічною наукою накопичена достатня кількість досліджень із питань впливу на психіку людини кольору та форми, здатності їх викликати різні емоції (Ш.А. Амонашвілі, В.В. Давидов, Л.В. Занков, Д.Б. Ельконін,

А.Н. Леонт'єв, С.Л. Рубінштейн, В.О. Сухомлинський, Н.Ф.Тализіна, Ю.Я. Гальперін та інші) [6-10, 12-15].

Формування творчих, художніх та конструкторських здібностей, естетичних смаків дітей молодшого шкільного віку на уроках праці та в гуртках дитячої технічної творчості вивчають А.А. Молдованов, Е.П. Бугров, М.В. Куніна, С.Н. Уваров, Д.М. Тарнопольський, С.Н. Ждановатош [2-4, 11].

Художня педагогіка у свою чергу також накопичила достатній досвід у дослідженні проблем художньої творчості (А.А. Мелик-Пашаєв, О.Я. Савченко) [1, 5].

Формування цілей статті (постановка завдання)

Мета статті – виявити та проаналізувати соціально-педагогічні умови формування художньо-конструкторських здібностей дітей молодшого шкільного віку, вирішувати завдання формування потреб та передумов освоєння розвитку у дитини ціннісних орієнтацій у сприйнятті навколишнього світу.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів

В теперішній час зросла роль соціального середовища в розвитку особистості дитини молодшого шкільного віку, в освоєнні нею соціального досвіду через спілкування з дорослими та однолітками в процесі залучення до мистецтва і художньо-конструкторської творчості. Виникає необхідність в розширенні контактів дітей молодшого шкільного віку з навколишнім світом, у виявленні засобів, методів та прийомів, спрямованих на гуманізацію педагогічного процесу. Для педагогів, батьків важливим стає розуміння психічного стану дитини, створення позитивного емоційного клімату. Довгі роки існував вузько прагматичний підхід до конструкторської діяльності, ознайомлення з творчістю. Заняття не зв'язувалися з всебічним соціальним розвитком, вихованням у дітей самоідентичності, тобто з'ясуванню того, що таке "Я сам", "Моя сім'я", "Мої друзі", "Мій колектив".

Соціально-педагогічна значущість предметного середовища помітно зростає в сучасних умовах і впливає на формування художньо-оцінної свідомості й світогляду людини в цілому. Це пояснюється тим, що навіть природа починає естетично сприйматися сучасною дитиною набагато пізніше, ніж речі, серед яких вона проводить більшу частину життя. На ранніх етапах розвитку виховний вплив середовища

здійснюється в значній мірі стихійно, але до молодшого шкільного віку цей вплив так чи інакше осмислюється [2].

Молодший шкільний вік – період накопичення знань, засвоєння найважливішого. Успішному виконанню цієї важливої життєвої функції сприяють характерні здатності дітей цього віку: довірлива підпорядкованість авторитету, підвищена сприйнятливість, вразливість, наївно-ігрове ставлення до того, з чим вони стикаються. У молодших школярів кожна з відмічених здатностей виступає головним чином своєю позитивною стороною, і це неповторна своєрідність даного віку. Деякі з особливостей молодших школярів в подальші роки сходять нанівець, інші багато в чому змінюють своє значення. Слід враховувати при цьому різну міру вираженості у окремих дітей тієї або іншої вікової межі. Але поза сумнівом, що розглянуті особливості істотно позначаються на пізнавальних можливостях дітей та обумовлюють подальший хід загального розвитку. Висока сприйнятливість до навколишніх дій, яка налаштована до засвоєння, дуже важлива сторона інтелекту, що характеризує розумові достоїнства і в майбутньому. Займаючись творчістю, дитина використовує отриману інформацію, на основі якої створює об'ємні моделі-зображення [1].

Соціально-педагогічний сенс художньо-конструкторської творчості молодших школярів полягає в придбанні особою творчого ставлення до світу, що включає здатність співпереживати природі, історії, іншій людині, відчувати світ в усіх взаємозв'язках і усвідомлювати доцільність буття, розвивати і закріплювати досвід життєдіяльності [3]. Безумовним компонентом художньо-конструкторської творчості є народна педагогіка, а сімейне виховання – складовою цілісної системи національного виховання. В. Сухомлинський бачив у етнопедагогіці живе, вічне джерело педагогічної мудрості. Значущим соціальним інститутом, здатним адекватно реалізувати творчо орієнтовану концепцію освоєння світу дітей в соціумі, виступають установи освіти, в яких створюється творчо збагачене середовище [4].

Розвинуті розумові та моральні запити спонукають дитину до активної життєтворчості, виховують в дітях прагнення до активного пізнання життя. М. Монтесорі виділяє для розвитку гармонічної особистості, всебічно розвиненої людини, по-перше, інтерес, по-друге – індивідуальний підхід. В. Сухомлинський, Ш. Амонашвілі дотримуються цієї ж думки, вважаючи, що освіта повинна займатися вихованням інтересу

особистості. Педагогіка, в якій методику пристосовують до дитини, а не навпаки називають гуманістичною. Відносини і реакція дітей стають критерієм істини для педагога, тому що вони визначають результат будь-яких педагогічних зусиль та виявляють їхню ефективність [5-7].

Педагогічна діяльність, яку не цікавить дитина взагалі, виявляється марною, безплідною. Ш. Амоношвілі назвав її «бездітною», такою, що залишає за собою ще більшу пустелю, ніж колись, тому що, «...дитина, яку погано вчили, набагато далі від вдосконаленості, ніж та, яку не вчили зовсім» [7, С.12]. Викладач повинен бути реалістом, об'єктивним, веселим, людяним, доброзичливим.

Творче виховання особистості невід'ємно пов'язане з естетичним. Займаючись художнім конструюванням, дитина стикається з проблемами, що ставить перед нею навколишній світ. У ході діяльності людина звикає боротися, залучаючи усі свої душевні здібності до вирішення проблеми. Таким шляхом закладається основа розвитку творчого інтересу, духовного та культурного росту.

Для розвитку творчої активності дитини на заняттях художнього конструювання створюється атмосфера вільної захопленості, підвищеної допитливості, творчого азарту (рис. 1).

Рис. 1. Створення атмосфери вільної захопленості

Головне завдання керівника – допомагати дітям зосереджуватись на цікавій роботі. Викладач повинен:

- підготувати привабливе та зручне для роботи дитини середовище;
- знайти особистісний підхід до кожної дитини;
- утримувати та закріплювати дитячу увагу, захоплення, творчий «вогник», ентузіазм.

В.О. Сухомлинський підкреслював: «Бути хорошим учителем можна, тільки будучи хорошим вихователем. Справжня школа – це багатогранне духовне життя дитячого колективу, в якому вихователь і вихованець об'єднані безліччю інтересів і захоплень» [6, С.16]. Основною функцією художньо-конструкторської творчості є формування не тільки інтелектуальних та ділових, а й емоційних, комунікативних готовностей дітей до активно-діяльній взаємодії з навколишнім світом. Розвиваючи творчу активність, необхідно враховувати наявність об'єктивних та суб'єктивних умов.

Ученими доведено, що в основі будь-якої, у тому числі і художньо-конструкторської діяльності, лежать мотиви, ті конкретні спонукальні сили, які стимулюють людину, заставляють її зосередитися на вирішенні завдання. Механізм формування мотивів пов'язаний з усвідомленням потреб, доданням їм особового сенсу. Слід погодитися з думкою В.Н. Дружиніна, який відзначив, що формування креативності як особової характеристики в онтогенезі виявляється спочатку на мотиваційно-особистісному, потім на продуктивному (поведінковому) рівні, і не можна розглядати творчість спрощено [8].

Найважливішим параметром динамічної характеристики особистості виступає її емоційний стан – комплекс переживань, характерних для людини в кожен характерний момент життя. Підрозділяючись на позитивні та негативні, емоції частенько у визначальній мірі впливають на результати творчої діяльності, сприяючи або підвищенню, або пониженню активності. А. Маслоу, виділяючи як центральну складову творчої діяльності емоційний інтерес, звернув увагу на динаміку впливу даної емоції. Кажучи про дві стадії творчості – первинну і вторинну, психолог вважав, що в першому випадку (на стадії пошуку ідеї) людиною рухає інтенсивна емоція інтересу – збудження, яке супроводжує імпровізацію та натхнення. На вторинній стадії (стадії матеріалізації ідеї) сила пізнавального інтересу знижується; від людини більшою мірою потрібні

самодисципліна і наполеглива праця, пов'язані вже з іншими переживаннями. До аналогічного висновку прийшла і К. Ізард, яка відзначала, якщо первинна креативність – імпровізаційна стадія творчості – характеризується збудженням, то вторинна креативність, що передбачає розробку та розвиток первинного творіння, повинна характеризуватися помірним рівнем інтересу. Більше того, важку роботу, пов'язану з доведенням продукту творчості до бажаної досконалості, неминуче супроводять періоди пригніченості і страху, і в такі періоди мотиваційна сила стійкого інтересу має вирішальне значення для подолання перешкод, що встають на шляху творчої особистості [9].

С.Л. Рубінштейн відзначав: якщо людину спонукають поводитися певним чином, світогляд, мораль ніби осідають та закріплюються в її характері у вигляді звичок – звичайних способів поведінки [12, С.114]. Вчиняючи відповідно до вимог почуття обов'язку, дитина переживає радість, гордість. Поступово така поведінка набуває характеру звички. Моральна звичка – це уміння зробити дію не тільки без особливого контролю, а й в силу виробленої потреби в художньо-конструкторській діяльності. В.О. Сухомлинський говорив про те, що необхідно займатися моральним вихованням дитини, учити «умінню відчувати людину» [6, С.17].

Ж. Піаже, Л. Колберг відзначають, що дитина ставиться до моральної норми як до обов'язкового припису-закону, причому слідує скоріше «букві», ніж «духу» цього закону [10].

Соціально-педагогічна технологія творчої діяльності особистості в соціумі є триєдністю складових:

- соціально-педагогічної: педагогічна підтримка, соціоігрові методи, соціально значима практика;
- поліхудожньої: емоційно-особистісне занурення, образне моделювання, художня творчість;
- індивідуально-диференційованої: за віком, за статтю, за особистісними відмінностями, за здібностями [11].

Педагогічними умовами, що забезпечують ефективність процесу художнього конструювання, є:

- активізація пізнавальної естетичної діяльності молодших школярів, що забезпечує освоєння технічних понять, норм та правил художнього конструювання;

- облік соціально-психологічних та гендерних особливостей дітей, що сприяють особистісно-орієнтованій педагогічній взаємодії;

- розвиток творчого потенціалу особистості педагога, який забезпечує демонстрацію різноманіття зразків свідомості та поведінки [10].

С.Л. Рубінштейн вважав, що освоєння системи знань, яке з'єднується з опануванням відповідних навичок, є основним змістом і найважливішим завданням вчення [12].

А.Н. Леонтьєв бачив в освоєнні не лише процес засвоєння, але і привласнення, опанування культури і соціального досвіду, підкреслюючи, що привласнення суспільно-історичного досвіду створює зміни загальної структури процесів поведінки, формує нові засоби поведінки і породжує достовірно нові її види і форми [13]. Освоїти – означає оволодіти колом мовних значень, засвоїти систему ідей, поглядів, які вони виражають. Оволодіння розглядається як процес придбання, перетворення, для якого потрібна сила, енергія, знання, бажання. Очевидний взаємозв'язок освоєння з діяльністю. Вивчення діяльності як рушійної сили розвитку (В.В. Давидов, Л.С. Рубінштейн, Д.Б. Ельконін) дозволяє розглядати освоєння як засвоювану діяльність, пов'язану з базовими психолого-педагогічними процесами: сприйняттям, мисленням, пам'яттю та із соціально-психологічними впливами – адаптацією, ідентифікацією, акомодациєю, соціалізацією [14].

Соціально-педагогічний підхід художньо-конструкторського соціуму трактуємо як спільну діяльність педагогів та дітей із освоєння різномістовних культурних полів соціального середовища, що передбачає особливу взаємодію дитини з навколишнім світом та активізує процес розвитку емоційної сфери, творчих переживань, продуктивного уявлення, сприяє формуванню художньо- конструкторського мислення.

Дизайнерське освоєння світу відбувається в художньо-конструкторській освоюючій діяльності, як в творчому процесі зі створення оригінального продукту, що відображає реальність та втілює особистість автора. Художньо-конструкторське освоєння світу молодшими школярами характеризується закріпленням результатів пізнання, привнесенням особистісних сенсів у життєву картину світу особистості, переживанням логічного досвіду і рефлексії післядії, часто впродовж всього життя. Цілеспрямована художньо-конструкторська установка особистості на освоєння світу за допомогою технічної творчості є одним із

найважливіших компонентів життєвої позиції людини, від якої багато в чому залежить стан соціально-культурної сфери життя суспільства [15].

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямку

Таким чином, виходячи з вищезгаданих положень, перехід до розвиваючої моделі освіти, використання особистісно-орієнтованого навчання допомагає виховати школяра самостійною, відповідальною, критично мислячою особистістю, яка уміє знаходити своє місце у великому або малому колективі. Просторове та тимчасове співіснування різних видів діяльності надає можливість дітям об'єднуватися за інтересами, бути активними в плануванні майбутньої роботи та вільними у виборі. У зв'язку з цим особливого значення набуває виховання мотиву самонавчання у молодшого школяра, наявність якого забезпечує успіх у подальшому просуванні особистості в системі безперервної освіти. Це створює мотивацію творчої художньо-конструкторської діяльності дитини молодшого шкільного віку, розширює можливості використання результатів її творчості, дозволяє будувати навчання та виховання на інтеграційній основі, розвивати емоційну сферу. У цих умовах проблема художньо-конструкторської діяльності, пов'язана з освоєнням дитиною соціального досвіду, набуває особливої значущості. Важливу роль в процесі оновлення освіти відіграє розвиток творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку, покликаний закласти в учневі фундамент основних інструментів зміни себе як суб'єкта навчання, здатного здійснювати самостійність у навчанні та саморозвиватися.

Література

1. Мелик-Пашаев А. А. Педагогика искусства и творческие способности / А.А.Мелик-Пашаев – М.: Знание, 1981. – 96 с.
2. Молдованов А.А. Основы творческо-конструкторской деятельности. / А.А. Молдованов, Е.П. Бугров, М.В. Кунина, С.Н. Уваров. – Владимир, 2001. – 324 с.
3. Тарнопольський Д.М. Технічна творчість молодших школярів / Д.М. Тарнопольський. – К., 1975. – 342 с.
4. Приходченко К.І. Форми роботи з розвитку творчої особистості учнів / К.І. Приходченко // Наукові записки: зб. наук. статей НПУ ім. М.П. Драгоманова – Київ: НПУ, 2000. – ч.2. – С.125 – 131.
5. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи: підручник для студентів педагогічних факультетів / О.Я. Савченко. – К.: Абрис, 1997. – 416 с.
6. Сухомлинский В.А. О воспитании / В.А. Сухомлинский. — М.: Полит. л-ра, 1975. — 269 с.

7. Амонашвили Ш.А. Единство цели: Пособие для учителя. / Ш.А. Амонашвили. — М.: Просвещение, 1987. — 208 с.
8. Дружинин В.Н. Психология общих способностей / В.Н. Дружинин. — СПб., 1999. — с.225 с.
9. Изард К. Психология эмоций / К. Изард. — СПб., 2000. — 136с.
10. Гальперин П.Я. Лекции по психологии / П.Я. Гальперин. — М.: Книжный дом «Университет»: Высшая школа, 2002. — 400 с.
11. Жданова С.Н. К вопросу о роли полихудожественных методов в процессе эстетического освоения мира учащимися [Электронный ресурс] / С.Н. Жданова // Электронное научное издание "Письма в Emissia.Offline: электронный научно-педагогический журнал" - СПб., 2006г., ART 1091, Гос. рег. N0420600031. Режим доступа: <http://www.emissia.50g.com/offline/2006/1091.htm>, объем 0.5 п.л.
12. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. В 2 т. / С.Л. Рубинштейн. — М.: Педагогика, 1989. — Т. 2. — 322с.
13. Леонтьев А.А. Мова й мовна діяльність у загальній і педагогічній психології / А.А. Леонтьев. 2001. — 465 с.
14. Талызина Н. Ф. Педагогическая психология / Н.Ф. Талызина. — М.: Издательский центр «Академия», 1998. — 288 с.
15. Воронцов А. Б. Практика развивающего обучения по системе Д. Б. Эльконина – В. В. Давыдова / А. Б. Воронцов. — М., ЦПРО «Развитие личности», 1998. — 360 с.

Статья поднимает достаточно актуальную сегодня проблему социально-педагогических условий формирования художественно-конструкторских способностей детей младшего школьного возраста, которая носит личностно-ориентированный характер. Особенное внимание в процессе исследования уделяется выявлению в научной литературе разнообразных форм развития ценностных ориентаций в восприятии окружающего мира у детей младшего школьного возраста в урочное и внеурочное время.

The article is devoted to quite urgent nowadays problem of social and pedagogical conditions of forming of artistic and designer capabilities of young school-age children, which carries person-oriented character. Special attention the process of exploration in the scientific literature of different forms of development of value orientations in perception of the surrounding world of the young school-age children in the fixed time and after-hours.

Приходченко Катерина Іллівна – доктор педагогічних наук, професор кафедри українознавства, завідувач кафедри українознавства ДУІШ, Заслужений учитель України, член-кореспондент Міжнародної академії наук педагогічної освіти (м. Донецьк, Україна).

Горпинченко Ганна Всеволодівна – асистент кафедри соціології та соціальної роботи ПДТУ, здобувач наукового ступеня кандидата педагогічних наук (м. Маріуполь, Україна).

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор В.В. Черновецький

УДК 378.1 : 37.017.4

НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО ПРО ВИХОВАННЯ ЦІННОСТЕЙ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

С.Ф. Рашидов

У статті проаналізовано найважливіші документи внутрішнього законодавства України, змістом яких є освіта й виховання цінностей громадянського суспільства.

Ключові слова: освіта, виховання, цінності громадянського суспільства, національне право.

Постановка проблеми у загальному виді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями

У цивілізованих державах суспільні відносини, діяльність соціальних інститутів і поведінка людини регулюються насамперед правовими нормами. Одним із найважливіших аспектів розвитку громадянського суспільства є право. При цьому специфіка взаємозв'язку права та громадянського суспільства полягає в тому, що право не лише закріплює базові для громадянського суспільства цінності, а й відчуває на собі зворотний вплив із боку суспільства, яке бере активну участь у державотворчому процесі, включається в процес розроблення проектів різних нормативно-правових актів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковане вирішення даної проблеми і на які спирається автор

У вітчизняній правовій та педагогічній науці проблемам громадянського суспільства та громадянської культури у нормативно-правових документах присвячено праці Т. Бойко, О. Кафарської, М. Лациби, І. Припхан, Л. Стручкової-Гуменної та ін.